

”Dansk infanteris uniformer og oppakning gennem de sidste 200 år” af A.N. Hvidt



Forsideillustration.

Dansk infanteris uniformer og oppakning gennem de sidste 200 år

Indtil 1842 havde hvert dansk infanteriregiment, det gjaldt også gardeinfanteriet og jægerkorene¹, sin egen uniform. Den var sammensat af uniformsdele af forskellig farve, men rød var dog den, der gik igen i næsten alle egentlige infanteriregimenter (linieinfanteriet), mens grøn og sort var kendetegn for jægere eller det ”lette” infanteri. Disse enheder oprettedes i 1700-tallets slutning og fik indtil 1855 en uddannelse, bevæbning og uniform, der afveg fra det egentlige infanteri, linieinfanteriets.

Figur 1 viser et eksempel på et infanteriregiments uniform i 1760’erne (Danske Livregiment)².

De røde uniformskjoler var indtil 1842 udstyret med forskellige kraver, reverser, skulderklapper og ærmeopslag, hvorved det ene regiment kunne skelnes fra det andet. Fra det år blev dette udstyrs farver erstattet med lyseblå for alle linieregimenters vedkommende, og kun et tal på skulderklappen angav regimentet³. Samtidig indførtes lyseblå bukser, der var indført ved visse regimenter i 1822, for alt infanteri (og kavalieri).

Seks år senere afskaffedes de røde kjoler, som også havde været brugt af Det Kg. Artilleri og de fleste rytterregimenter, og Hæren sagde dermed farvel til den farve, som havde givet den navnet ”den røde etat”, og som den havde tilfælles med den britiske hær, mens alle andre lande havde haft uniformer i blå, gule, hvide eller grønne farver.

Den mørkeblå, først toradede, fra 1910 enradede, våbenfrakke med lyseblå bukser blev så dansk infanteris særkende, mens lyse- eller mørkeblå huer (eller sort chakot) lige til 1915 efter en afbrydelse i 1903-06, da den første terrænfarvede uniform i grågrønt klæde indførtes (og igen afskaffedes). Efter en kort periode (1915-23) i lysegråt tøj antoges khaki⁴ i 1923, en farve der holdt sig frem til 1961, da den afløstes af olivengrøn.

Stoffet var indtil 1958 uld. Det år antoges bomulden som materiale til jakke, bukser, hue og kappe (”parka”). Derudover har de fleste ændringer været foretaget i snittet, især af våbenfrakken (jakke/kjole/kofte/bluse).

Efter 1855 var det eneste infanteriregiment, der havde en særlig uniform til feltbrug (uniformer til ceremoniel tjeneste i garnisonen er ikke omtalt her) Den kongelige Livgarde til Fods, som indtil 1903 brugte en fra de øvrige infanteri noget afvigende udgave af den mørkeblå/lyseblå dobbeltradede uniform og hovedbeklædning (bjørneskindshue), og som fra 1906, da det øvrige infanteri gik tilbage til blå tøj, beholdt den grågrønne uniform til feltbrug, også den lysegrå uniform indførtes i 1915. Først fra 1923 med den gulbrune uniformering, samme år som den sidste, særlige våbenarts-uniformering (rytteriets) udgik. Alt blev nu khaki, og regimentet og våben kunne kun skelnes ved hjælp af mærker på våbenfrakken.

I Danmarks Hær har den manglende overensstemmelse mellem den officielt antagne og gældende uniformsmodel og den i brug værende trådt stærkt frem, idet kun undtagelsesvist en nyindført model har været taget i brug, før tilstedeværende beholdninger af gamle modeller var opslidt. Og det har ofte taget mange år og dertil medført sammenblanding af forskellige typer, da de forskellige dele i en uniform ikke opslides i samme tempo. Det samme har været tilfældet med de til uniformen bårne oppakningsdele.

Billederne her kan ikke vise alle midlertidige improvisationer, men kan vise hvad der det pågældende år (modelåret) nøjagtigt blev antaget som reglementeret i henhold til kongelig resolution.

Oppakningen, både bæremåden og de enkelte genstande den udgjordes af, har sjældent fuldt uniformsændringernes rytme, Det har derfor været svært at fastsætte noget bestemt modelår, men de årstal, der er anført i parentes bag uniformsmodelåret, angiver hvilket år den for den pågældende oppaknings karakteristiske bæremåde blev vedtaget eller det år, hvor indførelsen af nye genstande på afgørende måde ændrede oppakningen.

Hvor intet er anført, har ændringerne enten fundet sted samtidig med uniformen, eller oppakningen har været den samme som før uniformsændringen.

Der er kun vist menige geværskytter med det i uniformsmodelåret vedtagne gevær med bajonet og patrontasker, mens den bagage, som side 1937 køres på trænet, ikke er vist, uanset den fra tid til anden indgår i oppakningen (for eksempel bagagesæk, kappe, tæppe). Interesserede i det nuværende system henvises til Hærens officielle instruktionsbog ”Vejledning i anvendelse af Hærens oppakningssystem”, København 1962.

¹ Udtrykket ”Jægerkorps” sneg sig ind i sproget efter *-korenes* omdøbning til ”Infanteribataljoner” og er historisk ukorrekt. De hed i sin tid virkelig JægerKOR af latin: chorus = en (syngende, bedende, kæmpende) flok.

² ”Danske Livregiment (til Fods)” er den eneste - nu indirekte - mindelse i dansk hærorganisation om Den dansk-norske Hær, da man må søge berettigelsen i dette regimentsnavn i det ved regimentets oprettelse i 1763 samtidig til ”Norske Livregiment til Fods” omdøbte ”Kongens Livregiment” - i dag ”Kongens (jydske) Fodregiment”.

³ Regimentet bruges her, uanset dets taktiske størrelse, som betegnelse for et historisk selvstændigt, faneførende troppeled.

⁴ En gulbrun farve med grønt stænk - temmelig fjern fra den oprindelige rød-gule støvfarve: khaki.



Fig. 1, 1763

Fig. 2, 1842

Fig. 3, 1848

1763

Fig. 1. 1763. Danske Livregiment. Eksempel på infanteriuniform fra den tid, regimenterne havde hver sin. Den røde kjole er udstyret med opslag og reverser i regimentets farver, her gul som også brugtes for remtøjets vedkommende. På fødderne sko med sejldugsgamacher, ”støvletter”. Over højre skulder en hvid lærredsbrødpose. Flintelåsmusket med døllebajonet. Sort læderpatrontaske over venstre, sabel over højre skulder. Ingen kappe, ingen kogekedel, ingen feltflaske.

1842

Fig. 2. 1842. Den første uniform, fælles for alt infanteri, bortset fra Den kongelige Livgarde til Fods og Jægerkorene. Kraprød kjole, lyseblå bukser M/1822, sort chakot og mørkegrå kappe. Lyseblå krave, ærmeopslag og skulderklapper med regimentets (bataljonens) nummer. Sort læderpatrontaske i rem over venstre, sabel, bajonet, brødpose og sort blikfeltflaske i remme over højre skulder. På ryggen sælskindstornyster med oprullet kappe og kogekedel M/1819. Musket M/1828 med døllebajonet.

1848

Fig. 3. 1848. Dette år fik alt infanteri mørkeblå to-radede våbenfrakker med røde kraver og en lyseblå felthue. De lyseblå bukser og den mørkegrå kappe bibeholdtes, så farvernes sammensætning svarer til fig. 5 og 7, mens der her er vist den samme uniform i mørkegrøn udgave som den fra samme år anvendtes af Jægerne og fra 1849 af de til ”Let infanteri” omdannede almindelige infanterienheder. Bevæbning og oppakning som for fig. 2, blot sorte skulderremme i stedet for hvide til de mørkegrønne uniformer, og ingen enmandskogekedel siden 1844.



Fig. 4, 1855

Fig. 5, 1889 (1892)

Fig. 6, 1903

1855

Fig. 4. 1855. Dette år erstattedes den lyseblå hue med en mørkeblå med nedadbøjet skygge, afvekslende båret med cha-kot, i felttoget 1864 kun af 18. infanteriregiment. Støvlerne, som de udskrevne selv skulle møde med, tillodes med lange skafter, båret uden på bukserne i koldt vejr og sne, i varmt vejr som på fig. 3, 5 osv. Skulderremmene til patrontaske, sabel, bajonet og feltflaske udgik, og disse sager anbragtes i livremmen, der forbandtes med tornysterets bæreremme. Den store patrontaske erstattedes af 2 mindre og blikfeltflasken af en læderbetrukken glasflaske M/1852, Kappen rulle-des til en lang tynd pølle, der anbragtes om tornysterets 4 sider, fra 1860 i hestesko om de tre. Brødposen forsynedes med en udvendig klap af sort olieret lærred med regn. Bevæbning som fig. 3. Fra 1860 blev jægerkorenes grønne uni-form erstattet af den her viste.

1889 (1892)

Fig. 5. 1889 (1892). Lyseblå hue genindførtes med hvid rundtgående stribe. Våbenfrakkens knaprader fik svaj. Torny-ster med sort bolster M/1889 afløste M/1871, og en (2 liter) enmandskogekedel af fortinnet jernplade reglementeredes atter. Fra 1873 en mindre og flad model af glasfeltflasken og fra samme år erstattedes regnvejrsklappen på den hvide brødpose med et sort helt rundtgående olietøjshylster dog uden bund. 1870 blev fodfolksspaden indført, i begyndelsen kun til hver tredje mand, og sablen udgik. 1889 erstattede 8 mm Krag-Jørgensen magasingeværet med knivbajonet (se fig. 6) den hidtil anvendte 11,45 mm Remingtonriffel. Patrontaske til 40 stk. 8 mm patroner og rum til olieflaske, viske-snor og blå. Livrem med tungespænde M/1888.

1903

Fig. 6. 1903. Efter indgående forsøg i 1901-02 indførtes den grågrønne enradede uniform i 1903 med vid, løs jakke med nedfaldende krave. Forsøg på at erstatte kappen med en inden for uniformen båret let ulden dragt ("Bajstøjet"), der skulle ligge i tornysteret, når det ikke var anlagt, bevirkede, at kappen først reglementeredes i 1904, efter at forsøget havde vist ideens umulighed. Halvlang snørestøvle til udskrevne, der mødte uden fodtøj. Alt lædertøj blev brunt, ny model på patrontasken, hvis låg åbnede "udad". Tornyster, kogekedelhylster og brødpose(hylster) i grågrønt sejldug, sidstnævnte indskudt på livremmen, så rem over højre skulder bortfaldt. I oppakningen indgik siden 1895 kogekedel og feltflaske begge af aluminium. Gevær og bajonet som fig. 5. I Danmark indførtes ikke nogen teltflage, som i den perio-de ellers antoges i de fleste hære, dels som teltedel, dels som regnslag.

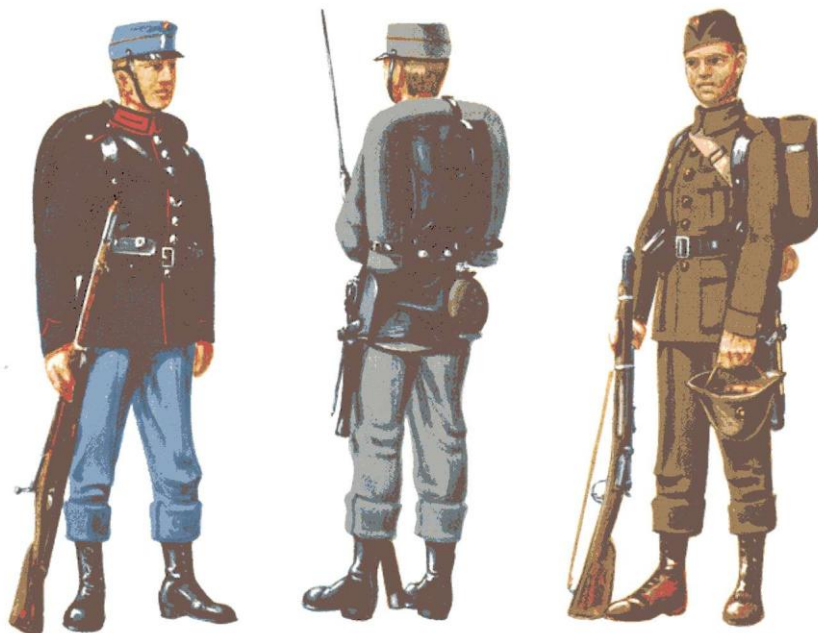


Fig. 7, 1910 (1906)

Fig. 8, 1915 (1906)

Fig. 9, 1923 (1937)

1910 (1906)

Fig. 7. 1910 (1906). Tilvirkningen af 1903-uniformen standsede i 1906 foranlediget af nogen kritik af det anvendte stof, og i 1910 gik man tilbage til lyseblå/mørkeblå uniformsdele og sorte oppakningsgenstande. Våbenfrakken blev nu enradet med todelt, rødt kravespejl og den ny sorte kappe kom tilbage. Brødpose M/1873 genindførtes, mens 1903-tornysteret, fra 1906 i sort udgave, omarbejdedes i 1910, hvor blandt andet princippet med en let udtagelig patronpose med 60 skud yderligere udvikledes. Geværet var stadig det samme med forbedret ammunition med spidsskarp og særlig sikring fra 1908. Hver geværskytte bar 140 patroner.

1915 (1906)

Fig. 8. 1915 (1906). Lysegrå uniform M/1915, nøjagtig som 1910 uniformen bortset fra farven. Lysegrå kappe. Oppakningen M/1906 bortset fra 1910 tornysteret (med enkelte rettelser i 1914) og enkeltmandskedlen på 2 liter erstattet med en ny op 1½ liter. Buskerne blev, uanset vejrliget, nu altid båret uden på støvlerne, en sædvane der hverken kan motiveres med påbud eller fordele om vinteren eller i sne. Til geværet antoges en lang bajonet, 20 cm længere end knivbajonetten, og den første primitive gasmaske indførtes.

1923 (1937)

Fig. 9. 1923 (1937). Første "khaki" uniform indførtes. Officielt, og mere rigtigt, kaldet "gulbrun". Da samtidig den første stålhjelm vedtoges, blev uniformshuen udformet til at kunne ligge i en lomme, når hjelmen var anlagt. Den blev kopieret fra den danske FDF hue, der igen var en kopi af den hue, "Cykel-ordonnans-korpset" (spejdere der havde meldt sig til tjeneste ved Hæren) havde anlagt i 1916. Store og uopslidelige beholdninger af sort lædertøj udelukkede indførelsen af brunt læder, bortset fra støvler, men oppakningen, der i 1923 var som den på fig. 8 viste figur, måtte, da hjelm og en virkelig gasmaske kom til, ændres for at skaffe plads og reduceret vægt. I 1937 udgik brødposen, hvis indhold anbragtes i tornysteret sammen med den hidtil uden på dette anbragte kogekedel. Tornysterets indhold overførtes til kørt bagage, kappens hestesko fik åbningen opad af hensyn til hjelmens bagkant, og gasmasken M/1926/31 indtog brødposens plads. Det 133 cm lange 1889-gevær afkortedes 24 cm, og patronantallet reduceredes fra 140 skud til 40 skud i én taske.



Fig. 10, 1944 (1950)

Fig. 11, 1958 (1959)

Fig. 12, 1961

1944 (1950)

Fig. 10. 1944 (1950). Skønt de tyske besættelsestropper i krigens sidste år erklærede Danmarks Hær for udslettet, lykkedes det Hæren at fortsætte sin tilværelse ubrudt i de danske væbnede styrker i Sverige 1943-45. For blandt andet at markere dette udadtil, antoges den uniform, styrkerne efterhånden iklædtes i Sverige under betegnelsen M/1944, en kopi af den britiske M/1937, oprindeligt i gråbrungrønt stof fra den svenske hærs beholdninger. Året efter udgik denne farve og fremstillingen fortsattes med gulbrunt stof. I årene op til 1950 antoges et oppakningsæt helt i khaki webbing, inklusive den britiske feltflaske M/1944 og kogekedel M/1925, og i 1949 regimentsmærker i messing til anbringelse på kraven. 1948 antoges den amerikanske hjelm og foldespade og samme år det amerikanske feltregnslag (ponchoen). Foruden den altid bårne paksæk fik soldaten en bagagesæk, der kan anbringes på ryggen, eller efter omstændighederne sammen med kappe og/eller tæppe køres på bagage trænet. I 1950 antoges det amerikanske selvladegevær M/1936 (Garand) med knivbajonet og ammunition i "universaltasker", store nok til føring af magasiner til let maskingevær M/1948.

1958 (1959)

Fig. 11. 1958 (1959). Stadige klager over 1944-uniformens manglende evne til at beskytte soldaten mod vejrliget, både med hensyn til snit og materiale, førte til indførelsen af en uniform helt af bomuld og den langskødede jakkes genkomst. Samtidig reglementeredes meget kraftigt uldent undertøj, ligesom der antoges en skyggehue, der var formet, så den kunne bæres under hjelmen. Jakken forsynedes med en hovedhætte, der kunne tages helt af og anbringes på den parka, der, ligeledes af bomuld, nu skulle erstatte den uldne kappe. Alle tilhørsmærker forsvandt, ligeså skulderklapperne. Året efter ændredes oppakningen. Mest iøjnefaldende var geværskyttens universaltasker, der udgik til fordel for mindre ammunitionstasker, som anbragtes lavere, ligesom feltregnslaget, der hidtil var anbragt under paksæklåget, nu indførtes i en særlig regnslagstaske bag på livremmen.

1961

Fig. 12. 1961. 1958-uniformen skiftede dette år farve fra den i 1923 antagne khaki til olivengrøn som følge af at infrarøde stråler, der nu må påregnes anvendt overalt i mørke, vanskeligere kan lokalisere olivengrønne farver end sager af khaki. Samtidig skiftede oppakningen farve. Figuren viser 1959-oppakningen set bagfra i sin olivengrønne udgave, på ryggen paksæk, ved venstre hofte feltflaske i hylster med krus og vandrenseudstyr, i livremmen feltregnslag med oprigningsæt, nedenunder beskyttelsesmaske i taske og på højre hofte foldespade i hylster med skaftet opad. Motoriseret og pansret infanteri lægger normalt paksækken i fægtningsskøretøjet sammen med rastrullen - bagesækken føres stadig på bagagevognen og spændes kun undtagelsesvist i oppakningssettet. Rastrullen kan alternativt spændes på paksækken (se forsideillustrationen).

Modelåret er for alle de på figurerne viste henholdsvis synligt bårne munderings- og udrustningsgenstande.

Uniformsbillede	1763	1842	1849	1855	1889	1903	1910	1915	1923	1944	1958	1961
Hovedbeklædning	o	1808	1848	1855	1889	1903	1910	1915	1923	1944	1958	1961
Jakke	o	1842	1848	1848	1889	1903	1910	1915	1923	1944	1958	1961
Livrem	o	o	o	o	1888	1903	1888	1888	1888	1945	1945	1945
Bukser	o	1822	1848	1822	1822	1903	1822	1915	1923	1944	1958	1961
Støvler	o	o	o	o	1877	1903	1903	1910	1923	1944	1958	1958
Kappe	x	1839	1848	1855	1871	1904 ¹	1910	1915	1923	1944	1958	1961
Regnslag	x	x	x	x	x	x	x	x	x	1948	1957	1957
Tornyster	x	1819	1819	1850	1889	1903	1910	1914	1914	1950	1950	1950
Forrådstaske	o	1819	1819	1852	1873	1903	1871	1871	x	1949	1949	1949
Feltflaske	x	1819	1819	1852	1873	1895	1895	1895	1895	1948	1948	1948
Kogekedel	x	1819	- ³	-	1889	1895	1895	1915	1915	1945	1954	1954
Hjelm	x	x	x	x	x	x	x	x	1923	1948	1948	1948
Gasmasker	x	x	x	x	x	x	x	1915	1931	1949	1949	1949
Spade	x	x	x	x	1870	1870	1870	1870	1870	1948	1948	1948
Gevær	1750	1828	1848	1894	1889 ²	1889	1889	1889	1889/24	1950	1950	1950
Bajonet	1750	1828	1848	1848	1889	1889	1889	1915	1915	1950	1950	1950
Patrontaske	o	o	o	1855	1894 ¹	1903	1906	1906	1906	1950	1959	1959
Sabel	o	1838	1838	1854	x	x	x	x	x	x	x	x

Forklaringer

o Tilfældigt udviklet type, næppe anvendt uden for regimentet, ikke registreret modelår.

- Indgår ikke i den reglementerede udrustning det pågældende år.

¹ Der er i enkelte tilfælde vist genstande, der er kommet senere til.

² I årene 1867-1889 var Remington-Bagladeriffel M/1867 reglementeret, men helt op til 1940 påregnedes denne model anvendt ved visse reserveenheder.

³ Fra 1844 og til 1884 indgik ingen enmandskogekedel i nogen dansk soldats udrustning.